

Henry van de Velde

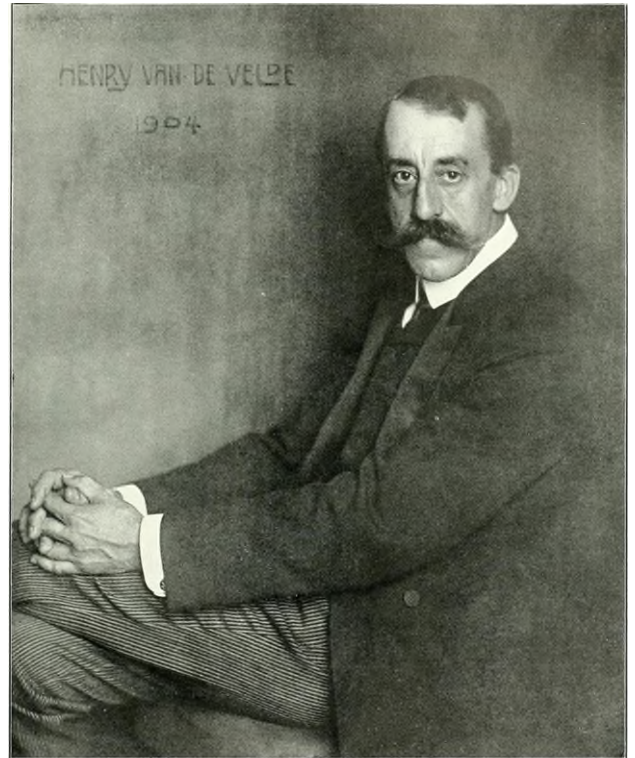
Geboren: 3 april 1863 in Antwerpen

Overleden: 25 oktober 1957 in Zürich (Zwitserland)

Nationaliteit: Belg

Diploma: autodidact

In een notendop: Henry van de Velde is eerst schilder, daarna architect, ontwerper en vormgever van decoratieve objecten. In het begin van de 20e eeuw speelt van de Velde een bepalende rol in de architectuur en de decoratieve kunsten, voornamelijk in Duitsland. Hij ligt aan de basis van het B-logo van NMBS.

Nicola Perscheid, Portret van Henry van de Velde (1904), Hamburg - Museum voor kunst en ambachten. (© Wikipedia)

Een totaalkunstenaar

Henry van de Velde is een bekende architect in België, maar zeker ook in het buitenland, voornamelijk in Nederland en Duitsland! Dit creatieve genie had een buitengewoon actief en creatief leven tot aan zijn dood op 94-jarige leeftijd. Van de Vele werd vaak bekritiseerd in België. Hij stierf in Zwitserland, verbitterd over hoe België ten opzichte van hem stond.

Begenadigd schilder

Affiche van een expo van *Les XX*, 1889
(© Wikipedia)

Henry-Clément van de Velde werd op 3 april 1863 in Antwerpen geboren in een burgerlijk gezin. Hij werd al vroeg verleid door literatuur, muziek en schilderkunst.

Zijn vader temperde echter zijn muzikale ambities, waardoor hij schilderkunst ging studeren bij Charles Verlat aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Antwerpen en vervolgens in Parijs, waar hij lessen volgde bij Carolus Duran.

Hij werkte graag in open lucht en schilderde landschappen, portretten en boerentaferelen. Hij trok zich daarvoor terug op het platteland in de Kempen, in Kalmthout, Wechelderzande en Boechout, en aan zee, in Blankenberge en Knokke. Van de Velde raakte onder de indruk van het pointillisme van Seurat en het werk van Van Gogh en besloot lid te worden van een groep avant-gardistische kunstenaars in Brussel: *Les XX*.

Sociaal engagement en esthetiek

Rond diezelfde tijd werd hij ook sterk beïnvloed door socialistische en anarchistische ideeën en werd hij zelfs lid van de Belgische Werkliedenpartij. Hij begon te twifelen aan de relevantie van zijn rol als schilder en hield zich liever bezig met het creëren van een harmonische omgeving die de mensen raakte in hun dagelijkse leven.

Daarom legde hij in 1893 zijn penselen neer en richtte zijn werk op de ontwikkeling van zijn visie op moderne esthetiek. Vanaf dan legde hij zich toe op het tekenen van functionele objecten met als doel elk ogenblik van het dagelijks leven mooier te maken. Zijn ultieme doel was om overal schoonheid te brengen, voor iedereen.

Hij benaderde *La Libre Esthétique* in Brussel, een groep kunstenaars die de onlangs ontbonden *Les XX* opvolgde en slaagde erin een tentoonstelling te organiseren van meubels die hij ontworpen had. Hij gaf ook lezingen waarin hij zich uitsprak tegen de 'lelijkheid' van de dingen om hem heen.

De autodidactische architect

Op 3 april 1894 huwde hij Maria Sèthe, een kunstenares, leerlinge van de schilder Théo Van Rysselberghe en afkomstig uit een rijke familie van Duitse industriëlen. Zijn schoonmoeder zou hun eerste huis financieren, villa Bloemenwerf in Ukkel (Brussel). De woning werd als het ware een manifest van zijn artistieke theorieën, met een rationeel ontwerp en zonder overbodige versiersels.

Volgens hem is een lijn niet alleen een decoratief motief, maar kan die ook een echte dynamiek creëren. Zijn credo luidde 'vorm volgt functie'.

Zijn huis moet worden gezien als een totaalkunstwerk waarin elk detail - van het meubilair tot de jurken van zijn vrouw - bijdraagt tot de harmonie van het geheel. Omdat hij het lichaam van de vrouw wilde bevrijden, had hij voor zijn eigen vrouw ruimzittende kledij voor binnenshuis in Engelse stof ontworpen en avondkledij die niet te strak in de taille zat, zodat ze in alle comfort kon leven en werken.

Het huis wekte zowel nationale als internationale belangstelling en grote kunstenaars zoals Constantin Meunier en Toulouse-Lautrec bezochten het. Het zou de ontmoetingsplaats worden voor Europa's avant-gardistische elites.

van de Velde wordt beschouwd als de initiatiefnemer van de *Modern Style*, de Angelsaksische concurrent van de Art Nouveau. Een stroming die werd gekenmerkt door inventiviteit, met nieuwe materialen en technieken en een abstracte stijl, met de afgeronde lijnen die kenmerkend zijn voor de Art Nouveau.

Villa Bloemenwerf in Ukkel - 1896 (© Wikipedia)

Al in de jaren 1890 vielen van de Veldes creaties in de smaak in Duitsland, waar hij heel wat bestellingen kreeg. Als reactie daarop richtte hij zijn eigen atelier op voor de productie van meubelen en decoratieve objecten. Van de Velde was echter een slecht zakenman en het ging al snel bergaf met de zaak. Daarop vertrok hij in 1900 naar Berlijn.

Duitse periode

Duitsland was een land dat meer openstond voor moderniteit. Van de Velde zou er een mooie carrière uitbouwen. In 1902 ruilde hij Berlijn in voor Weimar, waar hij artistiek adviseur werd van groothertog Willem Ernest van Saksen-Weimar-Eisenach en de school voor decoratieve kunsten leidde. Vijf jaar later vatte hij het project op van een school met een origineel pedagogisch programma. Dit project ontstond uit de wens om de kunstenaar zowel conceptueel op te leiden als een goede kennis van de technieken bij te brengen. Een project dat pas het levenslicht zag na de oorlog en ... zonder hem!

Het was dan 1914. Het toenemend nationalisme en de reactionaire geest van de Duitse administratie zouden van de Velde, die een buitenlander was, tot ontslag dwingen. Hij droeg Walter Gropius, wiens theorieën hij kende, voor als zijn opvolger. In april 1919 werd het *Bauhaus* opgericht.

Verblijven in Zwitserland en Nederland

van de Velde moest Duitsland gedwongen verlaten en vestigde zich in 1915 in Zwitserland, waar hij droomde om een kunstenaarsgemeenschap op te richten. Hélène Krölller-Müller, een kunstverzamelaarster, nodigde hem echter in 1919 uit in Nederland om haar museum in Otterlo te ontwerpen.

Tweede Belgische periode

Eind 1925 keerde hij, niet geheel zonder problemen, terug naar België. De Belgen verweten hem zijn verblijf in Duitsland tijdens de oorlog. Victor Horta, die het niet met van de Velde kon vinden, verzette zich tegen diens terugkeer.¹ Van de Velde kon echter rekenen op de belangrijke steun van niemand minder dan koningin Elisabeth. Zij zou koning Albert ervan overtuigen hem de oprichting van *La Cambre* toe te vertrouwen, een school voor decoratieve kunsten naar het voorbeeld van het onderwijssysteem bedacht voor het *Bauhaus*. De school moest een nieuwe generatie kunstenaars opleiden en bijdragen tot de economische vernieuwing van België. *La Cambre* was echter niet de enige werf voor van de Velde in die periode, want rond dezelfde tijd ontwierp hij ook de bibliotheek van de Universiteit Gent.

Van de Velde en NMBS

In de jaren 1920 won het concept *Industrial Design* verder aan belang. Zozeer zelfs dat NMBS in 1931 besloot om in zee te gaan met een artistiek adviseur. Philippe van Isacker, toenmalig minister van Communicatie, stelde Henry van de Velde voor, die op dat ogenblik stichtend directeur van *La Cambre* in Brussel was.² Hij vond dat het nieuwe spoorwegmaterieel, zowel langs de buitenkant als langs de binnenkant, een nieuwe vormgeving moest krijgen.

De Raad van Bestuur stemde op 11 maart 1932 in met een samenwerking met Henry van de Velde als artistiek adviseur, voor een eerste termijn van een jaar. Dit leverde goede resultaten op, waardoor de Raad van Bestuur besloot de samenwerking voort te zetten, tot in 1939. Van de Velde was dan 75 jaar! In zijn contract stond dat hij geen personeelslid was, maar *advies zou verlenen over de verschillende kwesties die hem werden voorgelegd*.³

“Een aantal van de werken die worden uitgevoerd voor rekening van de Nationale Maatschappij, zoals onder meer voor de gebouwen en reizigersrijtuigen, zijn potentieel bijzonder vatbaar voor kritiek van het publiek met betrekking tot de esthetische aspecten. Alleen al voor de binneninrichting van de nieuwe metalen rijtuigen zijn er zoveel decoratieve toepassingen mogelijk dat het gerechtvaardigd is een beroep te doen op een artistiek adviseur.

Aangezien de Nationale Maatschappij onder haar personeel geen enkele ambtenaar heeft die hierin gespecialiseerd is, stelt de Directie voor om de medewerking van de heer van de Velde te

¹ Later, in 1933, stelde Horta het niet op prijs dat de spoorwegen van de Velde het ontwerp van treinen en stations toevertrouwden, terwijl hij het contract voor het Centraal station had gekregen.

² Henry van de Velde was gedurende 7 jaar artistiek adviseur van NMBS. Er circuleert echter veel onjuiste informatie over hem en er zijn weinig bronnen beschikbaar. De primaire bronnen over zijn functie bij NMBS zijn voornamelijk de verslagen van de Raad van Bestuur.

³ Aanwervingsovereenkomst van 15.04.1933

vragen, de directeur van de School voor toegepaste kunsten te Brussel, wiens reputatie tot ver buiten onze landsgrenzen bekend is.”⁴

Zijn werk voor NMBS

Van de Velde wilde een volmaakte esthetische coherentie bereiken voor alles wat met de Belgische spoorwegen te maken had. Daarbij ging hij ook op zoek naar een duurzaam embleem dat NMBS zou kunnen aanbrengen op haar materieel, gebouwen en op elk document dat ze zou publiceren.

Spoorwegmaterieel

In zijn hoedanigheid van adviseur gaf hij zijn mening over de decoratie van het spoorwegmaterieel dat gebouwd werd. Hij zou ook een groot aantal voorwerpen ontwerpen, zoals banken en hang- en sluitwerk, maar ook objecten die dienden als versiering (zoals voor de eerste- en tweedeklasafdelingen van de K 1-rijtuigen van de binnenlandse dienst).

Dubbelzijdige bank met bagagerek van een K 1-rijtuig (Ref. 4798)

Aangezien hij op 11 maart 1932 werd aangesteld, zou hij deelnemen aan de definitieve materiaalkeuze voor alle metalen rijtuigen uit die tijd; nl. de I 1- en K 1-rijtuigen en het motorstel 1935.

Op 3 januari 1933 vermeldde de Raad van Bestuur de esthetische keuzes die van de Velde maakte. Zo koos hij het houtwerk, het koperwerk, de bekleding, de tapijten en hoofddeunen, alsook de bekleding van de zetels in de eerste en tweede klas.

Hij zou ook het frame van de bagagerekken en wandelstokhouders van het K 1-rijtuig ontwerpen, in blinkend gepolijst vernikkeld-verchroomd nieuwzilver. Hij ontwierp ook de verlichtingsarmaturen. Daarnaast nam hij ook deel aan de interieurdecoratie van de elektrische motorstellen uit 1935 voor de lijn Brussel - Antwerpen, waarvoor hij een bijdrage leverde aan de lijn, de kleuren en de binneninrichting.

Architectuur

Als artistiek adviseur werden alle projecten voor stations, en zelfs die voor eenvoudige seinhuizen, aan hem voorgelegd ter controle. Onder zijn leiding kregen tal van gevels een nieuw ontwerp. De dienst gebouwen raadpleegde hem om zijn advies te geven over de plannen van de stations van Auvélais, Blankenberge, Knokke, Leopoldsburg, Maaseik, Wetteren, Zeebrugge, Donk en het seinhuis van Brussel-

⁴ Vertaling van een uittreksel uit de archieven van het Directiecomité van NMBS, document 979 , 03.03.1932.

Zuid. Hij werkte ook samen met de ingenieur en architect van de NMBS, Paul Nouille, voor de bouw van het *Hôtel des Chemins de fer de Charleroi*, een gebouw van de regionale directie van Charleroi.

Onder zijn leiding werden ook verschillende kunstwerken van de spoorwegen bijgestuurd of zelfs volledig hertekend. Volgens zijn medewerkers droegen alle gebouwen die NMBS tot aan de Tweede Wereldoorlog heeft gebouwd, de stempel die van de Velde erop drukte via zijn esthetische controle.

Het NMBS-logo

Het project voor een embleem voor NMBS ontstond in de jaren 1930. In zijn streven naar esthetische coherentie, werkte Henry van de Velde er actief aan mee.

Oorspronkelijk werd de Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen aangeduid met haar initialen NMBS. In het Frans was dit oorspronkelijk SNCFB, maar vanaf 1938, na de oprichting van de Société nationale des chemins de fer français, die onmiddellijk de naam SNCF kreeg, werd in België gekozen voor SNCB om elke verwarring te vermijden.

Op de rijtuigen stond het opschrift 'CFB-BSM' (Chemins de Fer Belges - Belgische SpoorwegMaatschappij). Henry van de Velde vond dat dit opschrift de nieuwe K 1-rijtuigen ontsierde. Daarom stelde hij voor om het opschrift enkel bij de internationale rijtuigen te behouden. De K 1-rijtuigen van de tweede schijf moesten enkel een subtiele verwijzing naar de eigenaar krijgen.

Naar aanleiding van zijn opmerking besloot de Raad van Bestuur op 24 juli 1934 om via een wedstrijd op zoek te gaan naar een embleem. Henry van de Velde zou de jury voorzitten.

Het -logo

Het was een tekenaar van NMBS, Jean de Roy, die de wedstrijd won⁵. Voor zijn winnende ontwerp, een 'B' in twee concentrische cirkels, zou hij zijn inspiratie bij Bentley hebben gehaald. Het is echter niet dit winnende project, maar een afleiding ervan, een 'B' in een ellips, die gepubliceerd werd na de wedstrijd.

Deze aanpassing werd vermoedelijk door Henry van de Velde beïnvloed. Het is deze laatste 'B' die vanaf 1936 te zien is op het spoorwegmaterieel. Tot op vandaag is dit mooie logo nog niets verouderd!

Logo van de NMBS (Ref. 9493)

NMBS werd hiermee het eerste spoorwegnet om een monogram te gebruiken.

⁵ De juryverslagen zijn niet bewaard gebleven, maar de naam van de winnaar is wel bekend.

Epiloog

Van de Velde werd verweten tijdens de twee oorlogen waarin België en Duitsland tegenover elkaar stonden nauwe banden met de vijand te hebben gehad.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog gold van de Velde als intellectuele autoriteit binnen het departement Architectuur van de Dienst voor de Wederopbouw van de Duitse autoriteiten, iets wat hem achteraf kwalijk zou worden genomen. Zijn naam werd gezuiverd, maar hij had genoeg van de kritiek in België en aangezien zijn vrouw in 1943 was overleden, vertrok hij weer naar Zwitserland. Koningin Elisabeth bleef hem echter trouw. Voor zijn vertrek kwam de koningin hem opzoeken en legde een groot boeket witte rozen op zijn piano als teken van vriendschap.

Catherine Walravens
Juni 2024

Beknopte bibliografie

- Artikels:**
- Van de Velde, de vader van ons monogram. *Spoor (Het) - Maandblad van de sociale werken van de NMBS* ; nr. 07, 01/07/1976, p. 63, K540584
- Van de Velde, le père du monogramme. *Rail (Le) - Revue mensuelle des oeuvres sociales de la SNCB* ; nr. 7, 01/07/1976, p. 63, K567754
- DUBOIS M. De treinstellen van Henry van de Velde. *Interbellum* ; nr. 33/5, 01/11/2013, p. 13-15, K561863
- HUSTACHE A. Henry Van de Velde - Une créativité insatiable. *COLLECT Fr* ; nr. 438, 01/09/2013, p. 42-45, K557825
- WATERSCHOOT H. Henry van de Velde als artistiek adviseur van de N.M.B.S. *Museumleven. Jaarboek van de Vlaamse Museumvereniging*, 1988, K561090
- Boeken:**
- Henry Van de velde. De bewogen carrière van een europees kunstenaar / ADRIAENSSENS W., FOSSION B., VANHERCKE K., MARCELIS K. - Brussel : MRAH/ KMKG, 2013. - 35 p. : ill. ; C701041
- Henry Van de Velde 1863-1957. - Brussel : Paleis voor Schone Kunsten*, 1963, 118 p. : ill. ; B08520
- ADRIAENSSENS W., FOSSION B., VANHERCKE K., MARCELIS K. *Henry Van de velde. La carrière mouvementée d'un artiste européen*. Bruxelles : MRAH/ KMKG, 2013. - 35 p. : ill. ; C701040
- NEUMANN A. *Henry Van de Velde in Weimar. "Das Haus unter den hohen Pappeln"*. Brüssel : Kunstsammlungen zu Weimar, 2000, 95 p. : ill. ; B08519
- SERULUS K., GIMENO-MARTINEZ J. *Panorama. Une histoire du design moderne en Belgique. Een geschiedenis van modern design in België. A history of modern design in Belgium*. Bruxelles/Brussel/Brussels : CFC Éditions : ADAM, 2017. - 208 p. : ill. ; C701028
- TEIRLINCK H. *Henry Van De Velde. Monografieën over Belgische kunst*, Brussel : Elsevier, 1959. 17 p. : ill. ; B08294
- TEIRLINCK H. *Henry Van de velde. Monographies de l'art belge*. Bruxelles : Meddens, 1963. - 17 p. : ill. ; B08295
- VANDENBERGHEN J. *M1 Rijtuig. Uittreksel uit "Het metalen reizigersmaterieel. 1835-1950. Deel I"*. 1990, 24 p. : ill. ; C0322
- VANDENBERGHEN J. *Voiture M1. Extrait de "Le matériel métallique à voyageurs. 1835-1950. Tome I"*. 1990, 21 p. : ill. ; C0321
- VANDENBERGHEN J. *Industriële vormgeving en stijl*. Brussel : SNCB, 1987, 122 p. : ill. ; C3420
- VANDENBERGHEN J. *Esthétique industrielle et stylisme*. Bruxelles : SNCB, 1987, - 126 p. : ill. ; C3421

Voor een grondiger zoekopdracht kunt u onze database raadplegen met de volgende trefwoorden:

Bibliotheekcatalogus: Logo, VAN DE VELDE HENRY